

TRIBUNAAAL OM COMMUNISTISCH GEBOEFTE ALSNOG TE BERECHTEN

Meer dan veertig jaar zuchtten vele miljoenen Oost-Europeanen onder de knoet van het communisme. In West-Europa is de herinnering aan deze inktzwarte episode intussen vervaagd. Het boek is aan deze zijde van het vroegere IJzeren Gordijn eigenlijk dichtgeslagen. Ook in Nederland. Als het aan ir. Johann Grünbauer en de organisatie SGRS ligt, komt daarin snel verandering. Er ligt zelfs al een concreet plan op tafel om te komen tot een tribunaal dat de toenmalige machthebbers moet vervolgen.

Tekst: Jan van Klinken

In Nederland en de omliggende landen mag dan de tijd van het communisme uit het collectieve geheugen zijn verdwenen, in Oost-Europa is de gedachte hieraan nog springlevend. Zoveel is Johann Grünbauer uit Wilnis in al die jaren wel duidelijk geworden. Hij komt al heel lang in Tsjechië, ook toen het nog een staat vormde met Slowakije, en weet zodoende van nabij hoe vers de wonden nog zijn die de regimes en hun handlangers hebben aangericht in de periode tussen 1948 en 1989.

Eigen netwerk

Grünbauer kwam al in Tsjechië toen dat nog in de invloedssferen van Moskou verkeerde. Het land probeerde in de jaren zestig een meer westerse koers te varen maar werd toen hardhandig door Russische troepen tot de orde geroepen. Grünbauer kwam er in 1969 voor het eerst. Hij was jong en wilde de wereld verkennen. In de jaren daarna bouwde hij onder dissidenten een eigen netwerk op. Hij leerde de taal en raakte thuis in het land. Diverse leden van Charta '77, de beweging die dissidenten aan

Johann Grünbauer: "We hebben het over miljoenen slachtoffers, maar wie van de opgroeiende generatie weet dat?"

De Muur van de Democratie in Praag, een belangrijk symbool als protest tegen de communistische overheersing.

elkaar verbond, kende en kent hij persoonlijk. Na de fluwelen revolutie in 1989 bleef hij contact houden met zijn vrienden van toen. Vijf jaar geleden was hij bij de herdenking van Charta, een bijeenkomst die financieel werd gesteund door de stichting Geen Kerkgeld voor Geweld. Van deze stichting, die uitgever is van ClearFacts, is Grünbauer bestuurslid. De Wilnisser deed en doet ook het nodige onderzoek in de archieven in Praag. Vooral die van de geheime dienst mogen zich in zijn bijzondere belangstelling verheugen. In tegenstelling tot de situatie in menig ander ex-communistisch land worden deze archieven in Tsjechië veelvuldig door de instanties geraadpleegd. Geen benoeming van een burgemeester in het land of de antecedenten van de man zijn zorgvuldig gescreend. Wie fout was, kan een publieke functie wel vergeten.

Platform

Bij het instituut dat de archieven beheert, ontmoette Grünbauer enkele jaren geleden een staflid die vertelde

dat er een Europees platform zou worden opgericht dat de geschiedenis van het totalitarisme in Europa in kaart diende te brengen. Dat was te danken aan Tsjechië, dat in de eerste helft van 2009 voorzitter was van de EU. In die rol had het het recht om initiatieven in te brengen, en het platform was er één van. Tsjechië vond dat Europa zijn eigen geschiedenis moest beheren. Met name de Tweede Wereldoorlog en de periode van ruim 40 jaar communistische overheersing in Oost-Europa diende volgens het land nauwgezet te worden geboekstaafd. Motto: wie zijn geschiedenis niet kent, is gedoemd die over te moeten doen. Het initiatief werd omgezet in een resolutie die aan het Europees Parlement werd voorgelegd. Belangrijke elementen waren dat er een onderzoeksinstituut diende te komen en dat er een jaarlijkse Pan-Europese gedenkdag zou worden ingesteld waarop het totalitarisme wordt herdacht. De resolutie kreeg een ruime meerderheid en werd meteen in Praag opgepakt. Een werkgroep ging aan de slag om het eerdergenoemde platform

voor te bereiden. Grünbauer omarmde het initiatief van harte, riep in eigen land een rechtsorgaan in de vorm van een stichting in het leven en meldde 'zijn' organisatie aan bij het platform-in-wording.

Tribunaal

In het bestuur van de nieuwe stichting Geschiedenis Totalitaire Regimes en hun Slachtoffers (SGTRS), die in 2009 werd opgericht, kreeg hij versterking in de persoon van een specialist op archiefgebied, Otto Hogerhuis, en VVD-senator dr. Sybe

Er is al geprobeerd het platform te infiltreren

Schaap. Laatstgenoemde was ook een vaste bezoeker van Tsjechië in de communistische tijd en kende net als Grünbauer diverse Chartaleden persoonlijk.

In oktober vorig jaar kwam het Platform of European Memory and Conscience van de grond. In aanwezig-

Het beruchte Checkpoint Charlie in Berlijn, de symbolische toegangspoort tot het vrije Westen, waar de spanning af en toe hoog opliep.

heid van de premiers van Hongarije, Polen en Tsjechië werd de akte officieel ondertekend. Grünbauer was erbij aanwezig, samen met representanten van twaalf andere Europese organisaties. Ze komen overwegend uit Oost-Europa. Vanuit West-Europa zijn alleen Duitsland, Zweden en Nederland vertegenwoordigd. Het platform heeft intussen in Brussel geconfereerd over haar agenda.

Duizenden lijken gedumpte in onderaards meer

Hoewel er nog weinig bekendheid aan gegeven is, heeft de organisatie daar het plan opgevat om te komen tot een tribunaal dat de grootste misdaden uit de communistische

periode moet onderzoeken. Het is de bedoeling de verantwoordelijke personen daadwerkelijk te berechten. Grünbauer ondersteunt die actie ten volle. "Duitsland heeft na de Tweede Wereldoorlog zijn Neurenberger processen gekend. Het was een vorm van zuivering die ervoor zorgde dat het land in zeker opzicht een streep onder het verleden kon zetten. Zoiets moet in Oost-Europa ook gebeuren."

Tegenstand

Hij beseft dat de organisatie van zo'n tribunaal geen sinecure is. "Er komt niet alleen heel veel voor kijken, er is ook van alle kanten tegenstand te verwachten. In een Russische krant is het platform al zwartgemaakt. Het land kennende is dat ongetwijfeld ingestoken door politieke krachten die de dag vrezen dat het tribunaal daadwerkelijk aan de slag gaat. En vanuit Bulgarije is al geprobeerd het platform te infiltreren. Een organisatie meldde zich aan die bij nader inzien besmet bleek te zijn. Op die manier wordt gepoogd het werk van het platform te ondergraven."

Hij wijst erop dat in veel ex-communistische landen figuren aan de touwtjes trekken die in de tijd van het communisme aan de verkeerde kant stonden. De leiding van nu is het geboefte van toen. Wat dat betreft is Tsjechië samen met nog enkele ander landen een witte raaf. "In Rusland en Roemenië is het de gewoonste zaak van de wereld dat vroegere communisten nu de leuke

politieke baantjes bezetten. De heersende klasse van toen ziet kans om nog steeds goed voor zichzelf te zorgen."

Momenteel heeft het platform een reizende expositie in voorbereiding die meer draagvlak voor de herdenking van het totalitarisme wil creëren. "De tentoonstelling moet mensen wakker schudden", licht Grünbauer toe. "We hebben het over miljoenen slachtoffers maar wie van de opgroeiende generatie weet dat?"

Schokkend

Hij is ervan overtuigd dat er nog heel veel ongerechtigheid zal worden blootgelegd bij het onderzoek naar ruim veertig jaar communisme. Een schokkend voorbeeld dat in het platform ter sprake kwam, is de ontdekking van een onderaards meer in Slovenië dat dienst deed als massagraf.

Grünbauer: "Let wel: Slovenië, een land waarvan menigeen denkt dat het daar allemaal wel meeviel met de communistische onderdrukking. Nadat duizenden mensen in het meer waren gedumpte, werden de gangen met beton volgestort in de hoop dat er nooit een haan naar zou kraaien. Nu is daarin verandering gekomen. Eerst probeerde de regering de blootlegging nog tegen te houden maar naderhand is dat toch gelukt. Mensen van het platform zijn er geweest, ook al was de stank bijna ondraaglijk. Zo wordt stukje bij beetje het verleden ontrafeld." ●

De Pan-Europese gedenk-dag vindt jaarlijks plaats op 23 augustus, de datum van het Molotov Ribbentrop pact. De bijbehorende conferentie was dit jaar georganiseerd in het Hogerhuis in Boedapest, waar gesproken werd over het oprichten van een museum over de misdaden van het communisme. Volgend jaar november is er een werkconferentie van het platform in Amsterdam.